

הרב יוסף ד. ד"ר סולובייצ'יק<sup>1</sup>

## זֶה סִינֵי

כשה"אורתודוקסיה המודרנית" מחמשת דרכים להפקיע תוקף קידושין ולבטל גיטין, לתת פרשנות מסולפת לחוקות שבחז"ל עפ"י תפיסות מודרניות כדי לעקוף את בעיית הממורות, כל זה הוא אנטייתזה לעיקרון של הכניעה וההתבטלות לפני העליון-על-כל יתברך שמו. (ו)

עלי למלא חובה. האמינו לי, אני עושה זאת בכאב לב. אתם מכירים אותי, מעולם לא הבעתי ביקורת על משהו; מעולם לא תקפתי משהו. מעולם לא העמדתי את עצמי כבורר או שופט המסכים או מגנה דעות שבני אדם הביעו, אבל היום כלו כל הקיצין. אני מרגיש שחובתי למסור את ההצהרה הבאה:

חז"ל הדגישו פעמים רבות את חשיבות מדת הענוה, שאדם בעל גאווה לעולם לא יוכל להיות תלמיד חכם גדול, מכיון שתלמוד תורה פירושו להפגש עם העליון-על-כל ית' שמו. כשכריה מוגבלת פוגשת את הבלתי מוגבל, את בורא העולם, מוכן מאליו שפגישה זו חייבת להוליד רוח ענוה. ענוה מביאה להכנעה, להתבטלות.

מה אנו מבטלים בפני העליון-על-כל יתברך שמו? ראשית אנו מבטלים בפני האינסוף את ההגיון היומיומי, מה שאני מכנה 'ההגיון של הביזנסמן', או 'ההגיון של האיש האוטיליטרי'<sup>2</sup>, ואנו מקבלים ללא סייג את ההגיון של סיני. שנית, אנו מבטלים את הרצון היומיומי המאוד אוטיליטרי (תועלתני), המאד שיטחי, ואנו מקבלים ללא סייג רצון אחר, הרצון של סיני. כאשר הרמב"ם מבאר מהי קבלת עול מלכות שמים, כשהוא מסביר את המשנה: 'מפני מה קדמה פרשת שמע לפרשת ויהי אם שמוע, שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה', הוא מונה את יסודותיה: **יחוד השם, ואהבת ה', ותלמוד תורה** "שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו"<sup>3</sup>. מכאן שתלמוד תורה פירושו קבלת עול מלכות שמים. וזו הסיבה שאסור ללמוד תורה בלי לברך ברכת התורה. זו הסיבה לקדיש דרבנן. מכיון שתלמוד תורה מהווה אקט של התבטלות, של קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות. מענין, שחז"ל תמיד משתמשים בלשון "עול מלכות שמים". למה לא 'קבלת מלכות שמים'? אם אומרים קבלת מלכות שמים אז הנך מקבל אותה בגלל נוחיות, בגלל שזה מתאים לרצונותיך. זו הסיבה שחז"ל תמיד השתמשו בלשון עול, כלומר בלי להתחשב בעובדה שקבלת מלכות שמים היא לעיתים מאד לא נוחה אלא עול כבד.

מהי המהות של קבלת עול מלכות שמים הגלומה בתלמוד תורה?  
כיצד מגדירה קבלת עול מלכות שמים את לימוד התורה ואת לומדה?

ראשית, עלינו לחתור לאמת ורק לאמת. אכן בתלמוד תורה ניתנת האמת להשגה רק בדרך חשיבה והבנה תורנית הלכתית ייחודית, **מכפנים**, על פי **המתודה הנתונה למשה** והנמסרת הלאה מדור לדור. האמת ניתנת **להגלות** רק בהצטרפות אל שורות חכמי המסורה – חז"ל, ראשונים, גדולי האחרונים. לומר: "המצאתי דבר שהרשב"א לא ידע, שה'קצות' לא ידע, ושהגאון מוילנא לא היה לו מושג ממנו; המצאתי גישה לפרשנות התורה שהיא לחלוטין חדשה" – זה מגוחך.

<sup>1</sup> הרצאה שניתנה ב'ל תמוז תשל"ה לועידת הרבנים של אמריקה, ע"י הרב יוסף ד. ד"ר סולובייצ'יק (זצ"ל).  
<sup>2</sup> שיטה פילוסופית בתורת המוסר המודדת את מוסריותם של מעשי האדם על פי מדת התועלת והאושר שהם גורמים לבי אדם.

<sup>3</sup> הל' ק"ש פ"א ה"ב.

כדי להצטרף לשורות חכמי המסורה, עליך להמנע מלנסות להסביר את חוקי התורה ע"י הסברים שאולים מ**מחוז**. אין לשפוט, להעריך חוקים ומשפטים של תורה עפ"י אמות מידה של שיטת ערכים חילונית. נסיון כזה - בין אם יהא מבוסס על פרשנות היסטורית או פסיכולוגית, בין אם יבוא מכיוון אוטיליטריסטי - הותר תחת עצם אושיות התורה והמסורה, ומוביל לבסוף לתוצאות היותר טרגיות של אידאולוגיות התבוללות וניהיליזם<sup>4</sup>, ואין זה משנה כמה טובה היא כוונת האדם המציע הצעות אלו. שנית, אסור לנו להיכנע רגשית - אסור לנו להרגיש נחותים, לפתח תסביך נחיתות. הסובל מתסביך נחיתות נכנע בפני הקסם החולף של סיסמה מודרנית פוליטית או אידיאולוגית. אני אומר שלא רק שלא להתפשר - ודאי שלא להתפשר - אלא אפילו שלא להיכנע רגשית, לא להרגיש נחות. אסור שאי-פעם יעלה על דעתו של מי שקיבל עליו עול מלכות שמים, שחשוב לשתף פעולה אפילו במשהו עם כיוון של פילוסופיה מודרנית חילונית. לדעתי, אין היהדות זקוקה להתנצל לא בפני האשה המודרנית ולא בפני נציגים מודרניים של הסובייקטיביזם<sup>5</sup> הדתי. עלינו להיות גאים במסורת שלנו. שלישי, אין צורך לומר שאין לנסות להתאים את הנורמה ההלכתית הנצחית לערכים חולפים של חברה נירוטית<sup>6</sup>, ואכן כזו היא החברה שלנו.

רביעית, קבלת עול מלכות שמים - שהינה אקט זהה לתלמוד תורה - דורשת מאתנו לרחוש כבוד ואהבה ולהעריך את דבריהם של חכמי המסורה. בין שהיו אלה תנאים, אמוראים או ראשונים - הם הסמכות הסופית.

התבטאות בלתי אחראית כלפי חז"ל, גובלת - איני אוהב להשתמש במילה, אבל כך הוא אליבא דהרמב"ם - בכפירה. וכך כותב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ח): "וכן הכופר בפירושה והיא תושבע"פ והמכחיש מגידה כגון צדוק ובייתוס". כל מי ששולל את האמת והאמינות של התורה שבע"פ הוא צדוקי. מדוע הוסיף 'והמכחיש מגידה' - כלומר מי ששולל את סמכותם של חכמי המסורה? משום שתחת הקטגוריה של 'כופרים בתורה' מסווגים לא רק אלה השוללים תושבע"פ, כזה אין ספק, אלא אפילו אלה המודים באמתתה של תושבע"פ - אבל מבקרים את האישיות של מי מחכמינו ז"ל. הם מוצאים חסרונות בחז"ל, מומים בתכונות אופיים, התנהגותם, הפילוסופיה שלהם, השקפתם על העולם, או מיחסים להם דעות קדומות רחמנא ליצלן. באמת אין להם השפעה על ההלכה, ובכ"ז צריך לראות אותם ככופרים. אדם כזה הוא כופר כיון שהוא מכחיש את שלמותם שהיא ללא דופי, ואת אמינותם בתור דוברי אמת.

הרשו לי להוסיף דבר מאד חשוב:

לא רק ההלכות, אלא גם החזקות שחז"ל הנהיגו לדון על פיהם בדיני התורה, לא ניתנות לערעור. אל תשלחו יד, לא רק בהלכות אלא גם בחזקות, כי החזקות עליהן דיברו חז"ל אינן נשענות על תבניות התנהגות פסיכולוגיות חולפות, משתנות, אלא על עקרונות אונטולוגיים<sup>7</sup> קבועים, מושרשים בעצם מעמקי האישיות האנושית המטפיזית, שאינה ניתנת להשתנות כשמים מעל.

ניקח לדוגמא את החזקה - שנאמר לי שאותה בקשו להעמיד לדיון - של "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו"<sup>8</sup> - אשה מעדיפה לחיות בשניים מאשר לבד.

לחזקה זו אין כל קשר עם הסטטוס החברתי והפוליטי של האשה בזמן העתיק. אין החזקה בנויה על גורמים סוציולוגיים. זהו פסוק בבראשית: "אל אישך תשוקתך". זו היא קללה מטפיזית מוטבעת בשורש האישיות הנשית. האשה - כשהיא בודדה - סובלת ללא השוואה יותר מהאיש. הבדידות של האיש אינה עבורו חוויה כל כך מחרידה, כמו הבדידות לאשה - וזה לא ישתנה לעולם - "כימי השמים על הארץ". אין זו עובדה פסיכולוגית אלא עובדה אקזיסטנציאלית<sup>9</sup>. אין זו תוצאה של סטטוס נחות של האשה, אלא זה מתחייב מההבחנה היסודית בין אישיות האשה ובין אישיות האיש.

<sup>4</sup> שלילה גמורה ומחלטת של הכל.

<sup>5</sup> הסובייקטיביזם היא השקפה האומרת כי האמת היא רק תוצאה של דעתו האישית של כל אדם, משום שמחוז למה שנראה לו, לא קיימת אמת אובייקטיבית.

<sup>6</sup> נירוטית - בעלת עצבנות חולנית. סובלת מהפרעות באישיות שמקורן בתסביכים נפשיים חמורים.

<sup>7</sup> אונטולוגיה - אותו חלק של המטפיסיקה הון במחזות של ההוויות במובן האבסטרקטי.

<sup>8</sup> קידושין ז.

<sup>9</sup> קיימת.

חיי רווקה זקנה הם הרבה יותר אומללים וטרגיים מחיי רווק זקן. זאת היתה אמת בזמן העתיק, וזו אמת עדיין בהווה, וזו תהיה אמת גם בעוד אלף שנה מעכשיו. לומר ש"טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו" נובע מסטטוס פוליטי או חברתי נחות של האשה באותו זמן, זוהי פשוט פרשנות מסולפת של החזקה. שום חקיקה לא תוכל להקל את סבלה של אשה בודדה, שום חקיקה לא תוכל לשנות גורל זה. משא זה הוטל עליה ע"י הכל-יכול ית' שמו אחרי שחטאה את החטא הראשון. אם תתחילו לשנות או להעריך מחדש חזקות שהלכות רבות מתבססות עליהן תחריבו את היהדות. במקום להתפלסף אולי פשוט ניקח גפרור ונשרוף את בית ישראל (חלילה), אז לא יהיו בעיות!

נאמר לי עוד, שהומלץ להפעיל את הכלל של "אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה". אילו הצעה זו היתה מתקבלת - ואני מקוה שלא תתקבל - אז אין יותר צורך בגט. נוכל למחוק את המשנה האומרת "וקונה את עצמה בגט"<sup>10</sup>, כל רב יהיה בכחו להפקיע קידושין. מה אתם רוצים, להרוס את הכל? אני רוצה להיות פתוח וגלוי אתכם: האם מצפים אתם לשרוד כרבנים אורתודוקסים, האם חושבים אתם להמשיך את המסורה כתנאים כאלה? תהו ובהו יבואו (ח"ו) במקום התורה. אני מקוה שהנאספים כאן יצטרפו אלי ויתנגדו לדיונים ולויכוחים שכאלה בוועידה רבנית. איני יכול לדמיין ועידת המפלגה הרפובליקנית או ועידת המפלגה הדמוקרטית, בהן מתקיים סימפוזיון: 'האם ראוי שהקומוניזם יחליף את הדמוקרטיה בארה"ב'. ישנה מערכת מיקדמית של העמדת הגדרות של מהות. יש דיון שאפשרי ומותר לעם האמריקאי, בהגדרה. אבל דיון כזה בוועידה הרפובליקנית האמריקאית יהווה סתירה לעצם הגדרתה. לדבר על שינוי הלכות של חז"ל זה לפחות כל כך אולי כלדון על קומוניזם בוועידת המפלגה הרפובליקנית. זה לדון על שיטות של הרס עצמי והתאבדות.

אני ער לכך שהחיים המודרניים הם מאד מורכבים. יודע אני את בעיותיכם, בעיות רבות שלכם מועברות אלי. אנו עומדים מול בעיות מחרידות - חברתיות, תרבותיות, פוליטיות, כלכליות; בעיות במשפחה, בקהילה; ובעיות של החברה בכלל. מרגישים אנו לפעמים כאילו שוחים אנו נגד הזרם, שהוא נע במהירות באמצעות כח אחר לכוון מנוגד לזה שאנו מתקדמים בו. אני מרגיש את זה, אני יודע את זה, אתם לא צריכים לספר לי את זה. ההמון ברובו הגדול נטש אותנו. אנו עומדים מול אתגר אדיר, אך אם אתם חושבים שהפתרון מונח בפילוסופיה רפורמיסטית או בפרשנות חיצונית של ההלכה אתם טועים טעות מרה.

ברור מאליו שבעיות רבות לא ניתן לפותרן. למשל מעמד המזור - איש לא יכול לשים זאת לאל. זה לא ניתן לביטול, זה פטוק בחומש: "לא יבא ממזר בקהל ד'". זה מאד טרגי. כבר המדרש אמר על כך: "ראיתי את דמעת העשוקים"<sup>11</sup>. אבל זו מציאות, מציאות דתית. אם אנחנו נאמר ליהודים דיסידנטים<sup>12</sup>: "זו עמדתנו" - לא נמצא חן בעיניהם; הם יגידו שאנחנו לא גמישים; שאנו אכזריים; אבל הם יעריכו אותנו. אך אם תנסו לשתף איתם פעולה - גם אם רעיונות סרק הלכתיים יועלו מתוך המחנה שלנו - לא תקבלו את אהבתם, אך ללא ספק תפסידו את הערכתם. מה נוכל לעשות? זאת תורת משה. זאת קבלת עול מלכות שמים. אנחנו נכנעים.

התורה קוראת ליהודי לחיות חיי גבורה הרואית, חיי הקרבה - מסירות נפש. לא נוכל להתיר לאשת איש - ולא משנה כמה טרגי יהיה המקרה - להנשא מחדש בלי גט. לא נוכל להתיר לכהן לשאת גיורת. ולעתים המקרים הם מאד טרגיים. אני יודע זאת מנסיוני האישי. בא לפני מקרה של נערה גויה שנעשתה גיורת צדק. היא לא הצטרפה לעמנו בגלל שנתנה עיניה במישהו. (אח"כ) היא פגשה בחור יהודי שבא מרקע חילוני ולא היה לו כל ידע ביהדות. היא קירבה אותו ליהדות, והם השתדכו. הוא ביקש להתחקות על עקבות אבותיו לכן ביקר בבית עלמין בו קבור סבו, וראה סמל מחר על אבן המצבה: עשר אצבעות, כשהבהונות והאצבעות. הקדמיות יוצרים כמעט משולש. הוא התחיל להתעניין - הוא חשב שזה סמל מיסטי - וגילה שהוא כהן. מה נוכל לעשות? זאת ההלכה: כהן אסור בגיורת. אנחנו נכנעים לרצון העליון-על-כל ית' שמו לעד.

<sup>10</sup> מסכת קידושין פרק א' משנה א'.

<sup>11</sup> מדרש רבה, קהלת, פרשה ד' פסקה א': "והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם". דניאל חייטא פתר קרייא בממזרין: אלו ממזרין עצמן. ואיזה זה? זה הבא על הערוה והולידו. זה מה חטא, וזה מה איכפת ליה.

<sup>12</sup> מתנגדים להלכה.

אך לומר שההלכה איננה רגישה לבעיות, אינה נענית לצרכים של אנשים, זהו שקר מוחלט. ההלכה נענית לצרכים גם של הקהילה וגם של היחיד, אך ההלכה יש את המסלול שלה. היא נעה במהירות קבועה מסויימת, יש לה תבניות של היענות לאתגרים - משלה, יש לה קריטריונים ועקרונות משלה. אני נצר של בית רבני. האמינו לי שר' חיים<sup>13</sup> היה רגיל לנסות בכל כחו להיות מיקל. אבל ישנם גבולות גם לקולות של ר' חיים. כשאתה מגיע לקו הגבול כל שתוכל לומר הוא: "אני נכנע לרצון העליון-על-כל ית' שמו לנצח נצחים". כשעצב בלבי, השתתפתי בסבלה של האשה האומללה שהיתה הכלי לחזרתו לחיק היהדות, ואז היא איבדה אותו. קמה, והלכה לדרכה. מסיבה זו אמר הרמב"ם שתלמוד תורה שוה לקבלת עול מלכות שמים.

לדבר על ההלכה כעל מאובן, רחמנא ליצלן, זה מגוחך. לאלה הלומדים הלכה היא מהוה דיסציפלינה<sup>14</sup> חיה, דינמית, שניתנה לאדם. אנחנו מתנגדים לשינויים, אבל חידושים הם בודאי עצם מהות ההלכה. החידושים הם בתוך המערכת ולא מן החוץ. אינך יכול לעשות פסיכולוגיזציה, היסטוריוזציה של ההלכה, או רציונליזציה של ההלכה. אלה הן זרות, מיובאות מן החוץ. ולא רק הלכה. האם תוכל לעשות פסיכולוגיזציה של המתמטיקה? ניקח לדוגמא את הגיאומטריה של אוקלידס. יכול אני לתת הרבה הסברים פסיכולוגיים למה אוקלידס אמר ששני מקבילים לא נפגשים. ולו יהי כן, האם זה ישנה את החוק המתמטי? רבנו של עולם! כשזה מגיע לתורה שהיא מאת הקב"ה, כל הכלים של הפסיכולוגיה, ההיסטוריה, והמוסר האוטיליטרי מגוייסים כדי לקעקע את עצם סמכותה של ההלכה! היצור האנושי מוזמן להיות יצירתי, מקורי, ולקחת חלק במחקר מלבב - מבפנים ולא מבחוץ. במקום להתלונן על אי הגמישות של ההלכה, הבה ונחקר את מרחביה האינסופיים, נתענג על תלמוד תורה, ונמצא בתלמוד התורה ממשות גואלת מטהרת ומלבבת.

(י) פורסם לראשונה בכתב עת Light ירושלים, י"ז כסליו תשל"ו, וכעת הושלם.

מקורות נוספים מכתבי הרב י. ד. הלוי סולובייצ'יק, להרחבה ולעיין בשיטתו בנושאים הנידונים במאמר:

כותרת משנה (האורתודקסיה המודרנית):

פליטת סופריהם, דברי הגות והערכה עמ' 148.

אמונה בזמנים משתנים, ביוגרפיה של הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, אהרון רקפת-רוטקוף, עמ' 32.

שלושת יסודותיה של ק"ש:

שיעורים לזכר אבא מרי, ירושלים תשס"ג חלק א' עמ' ל', ל"ד, חלק ב' עמ' י"ד.

המכחיש מגידיה:

קובץ חידו"ת אסופת מאמרים עמ' ס"א.

אגרות הגרי"ד, ירושלים תשס"א עמ' פ"ח.

באופן דומה: פליטת סופריהם, כי נער ישראל ואהבהו, דברי הגות והערכה עמ' 158-161.

פסיכולוגיזציה, היסטוריוזציה, רציונליזציה של ההלכה:

מה דרך מוד, ארוכה מארץ מוד, דברי הגות והערכה עמ' 75-78.

ניתן לקבלו בדואר אלקטרוני: values@walla.co.il

<sup>13</sup> סבו, הרב חיים סולובייצ'יק מבריסק זצ"ל.

<sup>14</sup> דיסציפלינה - שיטה, מקצוע מדעי.